
11.1 Η ΚΥΠΡΟΣ ΣΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

I. ΚΕΙΜΕΝΟ:

Όπως σε κάθε περίπτωση που οι Έλληνες βρίσκονταν σε εμπόλεμη κατάσταση (1821, 1897), έτσι και στην περίπτωση των Βαλκανικών Πολέμων (1912-1913) η Κύπρος στάθηκε στο πλευρό της Ελλάδας. Οι Κύπριοι υπολόγιζαν και πάλι ότι μια νίκη της Ελλάδας θα αύξανε τις πιθανότητες για Ένωση. Οι Κύπριοι προσπαθούσαν, με κάθε τρόπο, να προβάλλουν τον ενωτικό τους πόθο, τονίζοντας ότι η Κύπρος ήταν υλικά και ηθικά δίπλα στους αγωνιζόμενους Έλληνες. Οι συχνές δοξολογίες στους ναούς για κάθε νίκη του ελληνικού στρατού, τα τηλεγραφήματα προς τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο, οι συχνοί έρανοι κατά τη διάρκεια της κυριακάτικης Θείας Λειτουργίας, οι ομιλίες των πολιτικών και των αρχιερέων, ήταν λίγοι μόνο τρόποι με τους οποίους ο κυπριακός ελληνισμός προσπαθούσε να προβάλλει τη συμπαράστασή του.

Οι εφημερίδες της εποχής, εκτός από τα πανηγυρικά δημοσιεύματά τους για τις νίκες του ελληνικού στρατού, καλούσαν τους Κύπριους να καταταγούν στο πλευρό των Ελλήνων, ώστε η Ελλάδα να εκπληρώσει τη *Μεγάλη Ιδέα* και την *αλύτρωτική πολιτική* της, φτάνοντας μέχρι και την Κωνσταντινούπολη. Υπολόγιζαν ότι η Ελλάδα δεν θα άφηνε την Κύπρο στην Αγγλία, αλλά θα αγωνιζόταν για να την ενσωματώσει στο ελληνικό κράτος, όπως έκανε με κάθε μέρος όπου κατοικούσαν οι λεγόμενοι *αλύτρωτοι Έλληνες*.

Παρά το ότι στην αγγλοκρατούμενη Κύπρο (1878-1960) δεν ήταν εύκολη η αποστολή οργανωμένου στρατού Κυπρίων στους Βαλκανικούς Πολέμους, οι Κύπριοι ταξίδευαν στην Ελλάδα και κατατάσσονταν ως *εθελοντές* στον ελληνικό στρατό. Μάλιστα, μία μεγάλη ομάδα *φοιτητών* που σπούδαζαν την εποχή εκείνη στην Ελλάδα, είχε καταταγεί στον ελληνικό στρατό προσφέροντας ιατρικές και άλλες υπηρεσίες.

Τόσος ήταν ο ενθουσιασμός των Κυπρίων για τη νικηφόρα πορεία του ελληνικού στρατού και την απελευθέρωση σημαντικών πόλεων του ελληνισμού, όπως η Θεσσαλονίκη και τα Ιωάννινα, που έδιναν στις επιχειρήσεις, στα εστιατόρια και στα ξενοδοχεία τους ονόματα που είχαν σχέση με τις μάχες και τους πρωταγωνιστές των Βαλκανικών Πολέμων. Υπολογίζεται ότι γύρω στις 2 500 με 4 000 *εθελοντές* Κύπριοι είχαν καταταγεί στον ελληνικό στρατό, κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, ενώ ένα τεράστιο για την εποχή *χρηματικό ποσό* που ξεπερνούσε τις £ 15 000, είχε συγκεντρωθεί και αποσταλεί ως οικονομική βοήθεια από τους εράνους και τις δωρεές των Κυπρίων.

Ωστόσο, ο εθνικός πόθος των Κυπρίων για Ένωση με την Ελλάδα, δεν ικανοποιήθηκε με το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων, αφού η Κύπρος παρέμεινε υπό αγγλική κατοχή μέχρι το 1960.

II. ΠΗΓΕΣ:

1. Οι αντιδράσεις των Κυπρίων στο ξέσπασμα του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου

Μια από τις πρώτες αντιδράσεις των Κυπρίων όταν πληροφορήθηκαν την έκρηξη του πολέμου ήταν η διεξαγωγή δεήσεων στους ναούς υπέρ της νίκης των τεσσάρων βαλκανικών κρατών κατά των Τούρκων. Πρώτος τέλεσε δέηση υπέρ της συμμαχικής νίκης ο Μητροπολίτης Κιτίου Μελέτιος Μεταξάκης στις 6 και 7 Οκτωβρίου 1912 στη Λάρνακα και στις 14 Οκτωβρίου στη Λεμεσό, τις δύο πόλεις της μητροπολιτικής του περιφέρειας, ενώ στα κηρύγματά του εξήρε το δίκαιο του συμμαχικού πολέμου και υπέδειξε την ανάγκη ενίσχυσης του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού. Στις 7-10-1912 αναπέμφθηκαν παρόμοιες δεήσεις «υπέρ ευοδώσεως του διεξαγόμενου ιεροῦ ημῶν αγώνος, υπέρ των πολεμούντων υπέρ πίστεως και πατρίδος αδελφῶν και υπέρ της απελευθέρωσης των δούλων αδελφῶν» σ' όλους τους ναούς της Λευκωσίας, όπως και την επόμενη Κυριακή, 14-10-1912, από επισημότερα όμως χείλη, καθώς είχε επιστρέψει στην κυπριακή πρωτεύουσα ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Παπαδόπουλος. Δεήσεις με παρόμοιο αντικείμενο τελέστηκαν σε όλες τις πόλεις της Κύπρου και σε δεκάδες χωριά και συνέχισαν να πραγματοποιούνται για αρκετούς μήνες. Το κλίμα των ημερῶν αποδίδεται στο ακόλουθο απόσπασμα εφημερίδας της Λευκωσίας: «Οι ιεροί ναοί ἅπαντες και των πόλεων και των χωριῶν ἀνά πάσαν Κυριακὴν και εορτὴν υπερπληροῦνται ἐκκλησιάσματος, ὅπερ μετὰ κατανύξεως ἀναπέμπει πρὸς τὸν Ὑψίστον Θεομᾶς υπέρ του οριστικῆς και τελικῆς θριάμβου του ἔθνους δεήσεις»

[Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνῶν Κύπρου, 1997, σ. 37].

2. Η είδηση για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης στην Κύπρο

Η παρακολούθηση των πολεμικών εξελίξεων και η αδημονία εντάθηκε και στην Κύπρο κατά τις ημέρες της επικείμενης κατάληψης της Θεσσαλονίκης. Σύμφωνα με τον κυπριακό τύπο και στη μεγαλόνησο επικρατούσε η πεποίθηση ότι η απελευθέρωση της μακεδονικής πρωτεύουσας θα συνέπιπτε με την ημέρα της γιορτής του πολιούχου της, Αγίου Δημητρίου. Όμως η χαρμόσυνη είδηση ἄργησε να φθάσει στο νησί και οι Έλληνες κάτοικοι «σχεδόν δε μετὰ δυσφορίας ἤκουσαν ὅτι ο Διάδοχος ἔδωσεν προθεσμίαν μέχρι της Δευτέρας (σημ. 29-10-1912) διὰ την παράδοσιν ταύτης». Τελικά, η είδηση για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης ἔφθασε στην Κύπρο με ἕνα τηλεγράφημα ἀπὸ την Αλεξάνδρεια στις 7.45 μ.μ. της 26^{ης} Οκτωβρίου και ἕνα ταυτόχρονο σχεδόν, τηλεγράφημα του Μητροπολίτη Κιτίου ἀπὸ την Αθήνα πρὸς τον Φίλιο Ζαννέτο. Το νέο πέρασε στα τελευταία τηλεγραφήματα των εφημερίδων της 27^{ης} Οκτωβρίου 1912 με δοξαστικό τρόπο και πανηγυρίστηκε με ενθουσιασμό: «Ο θαυματουργός ἅγιος και πάλιν εθαυματούργησεν (...) Ευλογημένος ο αθλοφόρος Δημήτριος». Την επομένη, 28 Οκτωβρίου, ἔγιναν δοξολογίες σ' ὅλες τις μεγάλες πόλεις που ἐπιστέφθηκαν ἀπὸ ζητωκραυγές.

[Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην Ιστορία του Κυπριακού Εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνῶν Κύπρου, 1997, σ. 40].

3. Η είδηση για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων στην Κύπρο

Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων ήταν το γεγονός που πανηγυρίστηκε στην Κύπρο περισσότερο από κάθε άλλη επιτυχία των ελληνικών όπλων στους Βαλκανικούς Πολέμους. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των κυπριακών εφημερίδων, ο ελληνικός στρατός μπορούσε τώρα να επικεντρώσει την προσοχή του προς τα ανατολικά και αν εισέλθει με τα στρατεύματα των άλλων συμμαχικών στρατών στην Κωνσταντινούπολη. Το ευεργέτημα για την ψυχολογική διάθεση των Ελλήνων της Κύπρου από την απελευθέρωση της ηπειρωτικής πρωτεύουσας ήταν ιδιαίτερα μεγάλο αφού, λίγες μόνο εβδομάδες πριν την πτώση του Μπιζανίου, ο κυπριακός τύπος είχε αρχίσει να αποδέχεται και να καλλιεργεί στην κοινή γνώμη το ενδεχόμενο της πιθανής («προσωρινής») προσάρτησης των Ιωαννίνων στο νέο κράτος της Αλβανίας, όπως επέβαλλε η ευρωπαϊκή διπλωματία.

[Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 51].

4. Ο ενωτικός πόθος των Κυπρίων κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο

Οι Κύπριοι πολιτικοί δεν περιορίστηκαν στις δοξολογίες και έστειλαν αρκετά συγχαρητήρια τηλεγραφήματα στον Πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο, κυρίως, αλλά και στο τότε διάδοχο Κωνσταντίνο. Η αποστολή των τηλεγραφημάτων, που [...] συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια του πολέμου, εκτός από τον ευχολογικό και συγχαρητήριο χαρακτήρα αντανακλούσε την προσπάθεια της κυπριακής πολιτικής ηγεσίας να αποδεικνύει σε κάθε περίπτωση ότι η Κύπρος μετείχε στον πόλεμο, έστω κι από μακριά, και ταυτόχρονα να επιδεικνύει τους ενωτικούς πόθους των Κυπρίων. Η προσπάθεια αυτή φαίνεται και στο τηλεγράφημα του Αρχιεπισκόπου Κυρίλλου και των βουλευτών προς τον Ελ. Βενιζέλο με την ευκαιρία της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης, όπου τον πληροφορούσαν ότι ο κυπριακός λαός «εν απεριγράπτω συγκινήσει τελών δοξολογίας επί περηφανέσι νίκαις του Ελληνικού στρατού, ευχόταν ταχείαν την ένωσιν του Πανελληνίου».[...]. Δεν θα είναι υπερβολή αν ειπωθεί ότι οι Κύπριοι πολιτικοί ηγέτες αναζητούσαν συνεχώς αφορμές και ευκαιρίες για την αποστολή συγχαρητηρίων ή ευχητηρίων τηλεγραφημάτων προς την εθνική πολιτική ηγεσία στην Αθήνα, έχοντας παράλληλα τον φόβο μήπως απουσίαζε η Κύπρος από ανάλογες εθνικές εκδηλώσεις.[...]. Πάντως ο Βενιζέλος απαντούσε ευχαριστώντας, είτε επρόκειτο για ευχές και συγχαρητήρια μετά από μια ελληνική στρατιωτική νίκη, είτε για αποστολή χρηματικών εισφορών υπέρ των εθνικών αναγκών. Οι απαντήσεις του Έλληνα πρωθυπουργού – παρότι στερεότυπες – δημοσιεύονταν στον τύπο, δείχνοντας το μέγεθος της επίσημης ελληνικής ευγνωμοσύνης και αποτελώντας ταυτόχρονα ισχυρό κίνητρο για κάθε κοινότητα και για κάθε Έλληνα Κύπριο μουχτάρη, ώστε να αξιωθεί κι αυτός της τιμητικής πρωθυπουργικής απάντησης.

[Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 41-43].

5. Ο αυθόρμητος ενθουσιασμός των Κυπρίων για τις νίκες των Ελλήνων

(α) Αρκετά ενδεικτικές του ενθουσιασμού που επικράτησε στην Κύπρο είναι και οι ονομασίες καταστημάτων με ονόματα προσωπικοτήτων ή τοπωνύμια της τρέχουσας πολεμικής επικαιρότητας, κάτι που είχε παρουσιασθεί και στο παρελθόν κατά την περίοδο του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897. Απαριθμούμε τα “λαμπρά ονόματα” με τη σειρά που εμφανίστηκαν στον τύπο: Εστιατόριο «Η αναγεννηθείσα Θεσσαλονίκη» (στη Λεμεσό), Κουρείο «Ο Βενιζέλος», Ξενοδοχείο «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος», Σιδηρουργείο «Ο Μέγας Αλέξανδρος», Τυπογραφείο «Η Θεσσαλονίκη», Καφενείο «Τα Ιωάννινα», Κουρείο «Το Μπιζάνι» (στη Λευκωσία), κ.ά. Ξεχωριστή αναφορά πρέπει να γίνει στην ευρηματικότητα των ιδιοκτητών του «Βασιλικού Ζαχαροπλαστέιου Βουλγαροκτόνος Βασιλεύς Κωνσταντίνος ΙΒ΄» στη Λάρνακα που δεσμεύτηκαν ότι η επιτροπή εθνικών εράνων της πόλης θα έλεγχε τα λογιστικά τους βιβλία και θα κατακρατούσε το 2% των κερδών.

[Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 43].

(β) Ο ενθουσιασμός που κατέλαβε τους Έλληνες Κύπριους έφθανε πολλές φορές σε σημεία υπερβολής, όπως φαίνεται από τον τρόπο αγγελίας από κυπριακή εφημερίδα του θανάτου ενός γέροντα κατοίκου χωριού της Λεμεσού: «παρέδωκε το πνεύμα εις τον Ύψιστον, αφού ητυχήσε να ιδή την ανάστασιν του πολυπαθούς Έθνους μας».

Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 44].

6. Τα κυπριακά μεγαλοϊδεατικά κηρύγματα κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων

Σε όλη τη διάρκεια του πολέμου οι κυπριακές εφημερίδες θεωρούσαν ότι ο τελικός στόχος των ελληνικών στρατιωτικών επιχειρήσεων ήταν η Κωνσταντινούπολη και προσπαθούσαν να μεταδώσουν αυτή τη βεβαιότητα και στους αναγνώστες τους: «Σκοπός των μεγάλων εθνικών αγώνων ημών έσται πάντοτε η Ανόρθωσις της Ελληνικής Αυτοκρατορίας και έπαθλον τούτον η Κωνσταντινούπολης» έγραφε ο “Κυπριακός Φύλαξ”, τον Μάιο του 1913. [...] Η τελική επιβράβευση για τον Ελληνισμό και το τέρμα του αγώνα θα ήταν η επανεγκατάσταση του Σταυρού «εις τον ιερόν θόλον της Αγίας Σοφίας» και η απελευθέρωση «απασών των ελληνικών χωρών, τα Πανελλήνια Ελευθέρια». Ηγέτης αυτής της εκστρατείας, πάντα κατά τον κυπριακό τύπο, ήταν ο «αναστάς μαρμαρωμένος Βασιληάς», ο οποίος «περικαλλής και πάνοπλος» οδηγούσε τον ελληνικό στρατό, με το πρόσωπο του διαδόχου Κωνσταντίνου «εις την βασιλίδα των τεσσάρων πόλεων [...]».

[Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 75-76].

7. Τρόποι συνεισφοράς των Κυπρίων στους Βαλκανικούς Πολέμους

(α) [...] Η κυπριακή συμπαράσταση και αλληλεγγύη προς την Ελλάδα και στα αλύτρωτα ελληνικά τμήματα σε πολεμικές περιόδους εκφραζόταν, από την εποχή της ελληνικής επανάστασης του 1821, με δύο κυρίως τρόπους: Τη συμμετοχή των Κυπρίων εθελοντών στις στρατιωτικές επιχειρήσεις και την αποστολή χρηματικών εισφορών υπέρ των «εθνικών αναγκών». Το απόσπασμα από ένα άρθρο της εφημερίδας της Λευκωσίας “Ελευθερία”, μιαν ημέρα μετά την κήρυξη του πολέμου του 1912, κατέγραψε τα καθήκοντα των Ελλήνων Κυπρίων απέναντι στην πατρίδα τους αποδίδοντας και το μέγεθος του κυπριακού ενθουσιασμού:

«Κύπριοι Έλληνες! Η μήτηρ ημών Ελλάς αγωνίζεται κατά του εχθρού. Το τίμιον και αγνόν σώμα της εξέθεσε εις τους όνυχας και τους οδόντας αυτού. Βοηθήσωμεν την προκινδυνεύουσαν και αγωνιζομένη Μητέρα μας, συνεισφέροντες εγκαίρως αίμα και χρήμα. Ευλογητός εΐη ο αγών Αυτής!».

[Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 99].

(β) Οι έρανοι στα χωριά συνδυάζονταν συνήθως με την κυριακάτικη λειτουργία ή κάποια εθνική ή θρησκευτική γιορτή, όπως τη δέηση υπέρ της συμμαχικής νίκης στον πόλεμο, τη γιορτή της Σημαίας, τα μνημόσυνα του Πατριάρχη Ιωακείμ, του Χρ. Σώζου και των άλλων πεσόντων του πολέμου, ή τέλος τη δοξολογία για μια ελληνική στρατιωτική νίκη ή εθνική ομιλία. Ένας άλλος διαδεδομένος τρόπος συγκέντρωσης χρημάτων, κυρίως στα αστικά κέντρα και τις μεγάλες κωμοπόλεις, ήταν και η πώληση κοσμημάτων και άλλων αντικειμένων αξίας υπέρ του Ερυθρού Σταυρού ή η διενέργεια λαχειοφόρου αγοράς με δώρα προσφορές των κατοίκων από τα πιο κοινά προσωπικά τους αντικείμενα μέχρι ασυνήθιστα είδη λαϊκής τέχνης. [...]. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι έρανοι του χωριού Αυγόρου της επαρχίας Αμμοχώστου όπου στις προσφορές των γυναικών περιλαμβάνονταν: «χρυσούν και αργυρούν περιδέριον, αργυρά καρφίδα μετά θυσάνων, αρχαία σινδόνα κεντητή, πέντε αργυρά ζεύγη ενωτίων, ζεύγη πορπών, φυλακτήριον μετά αλύσεως αργυράς, θυμιατήριον αργυρούν, κ.ά.». Στους εράνους των χωριών συνήθως οι εισφορές των τοπικών ναών κάλυπταν ένα μεγάλο μέρος από τις συνολικές εισφορές, ανάλογα βέβαια με τις οικονομικές δυνατότητες των τοπικών εκκλησιαστικών ταμείων.

[Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 115-117].

8. Η προτροπή για εθελοντισμό μέσα από τις κυπριακές εφημερίδες

Όταν στις αρχές του 1912 η σύρραξη στη βαλκανική χερσόνησο φαινόταν πια αναπόφευκτη, οι κυπριακές εφημερίδες με συνεχή τους άρθρα κάλεσαν τους Έλληνες της Κύπρου να σπεύσουν να βοηθήσουν την «αγωνιζόμενη Μητέρα (...) συνεισφέροντες εγκαίρως» αίμα και χρήμα. Οι αρθρογράφοι προέβαλλαν τα παραδείγματα της Κρήτης και της Αιγύπτου που είχαν ήδη κινητοποιηθεί για να συμπαρασταθούν στο ελληνικό κέντρο, αλλά και την «πατρών κληρονομιά», το προηγούμενο της κυπριακής συμμετοχής στην επανάσταση του 1821 και στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, επισείοντας ταυτόχρονα τον κίνδυνο που διέτρεχε η Κύπρος να μην εκπροσωπηθεί «επαξίως» στον επικείμενο πόλεμο και καλώντας την εκκλησιαστική και πολιτική ηγεσία να αναλάβει τις ευθύνες της. «Το καθήκον του ανδρικού πληθυσμού» υπέδειξε ένας εύστοχος υπαινιγμός της εφημερίδας "Σάλπιγξ": «Εδώ; Μήπως εδώ ο προορισμός του ανδρικού πληθυσμού πρέπει να είναι η παρακολούθηση των γεγονότων εκ των εφημερίδων και η τέλεσις φιλανθρωπικών αγορών ή θεατρικών παραστάσεων προς συλλογήν 7 λιρών 8 σελινιών και τριών γροσίων προς ενίσχυσιν του Εθνικού Αγώνος;».

[Πέτρος Παπαπολυβίου, *Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού*, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 157-159].

9. Κύπριοι φοιτητές ως εθελοντές στους Βαλκανικούς Πολέμους

Η μόνη ομάδα Κυπρίων εθελοντών που έγινε δεκτή πολύ εύκολα στον ελληνικό στρατό ήταν οι φοιτητές που σπούδαζαν στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας. Το σύνολο σχεδόν των 30 Κυπρίων φοιτητών κατατάχθηκε στις 7 Οκτωβρίου 1912 είτε σε μάχιμες μονάδες, είτε – οι φοιτητές της Ιατρικής – στα κινητά χειρουργεία ή σε νοσοκομεία του Ερυθρού Σταυρού στην Αθήνα. Η μεγαλύτερη ομάδα των φοιτητών στελέχωσε μαζί με Κρήτες φοιτητές τον φοιτητικό λόχο του Ανεξάρτητου Τάγματος Κρητών και αναχώρησε στις 23 Οκτωβρίου για την Ήπειρο, ενώ οι υπόλοιποι στάλθηκαν σε διάφορα νησιά του Αιγαίου. Δύο φοιτητές, ο Πέτρος Χατζηαργυρού της Φυσικομαθηματικής και ο Μιχαήλ Στιβαρός, της Ιατρικής, έχασαν τη ζωή τους τον Δεκέμβριο του 1912 πολεμώντας στο Μπιζάνι και ένας τρίτος, ο φοιτητής της Νομικής Κωνσταντίνος Μιχαηλίδης Κοιλανιώτης, σκοτώθηκε τον Ιούνιο του 1913 στο Κιλκίς.

[Πέτρος Παπαπολυβίου, *Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού*, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 168-169].

10. Αριθμητικά δεδομένα για το σύνολο των εθελοντών στους Βαλκανικούς Πολέμους

Για το σύνολο των εθελοντών των Βαλκανικών Πολέμων δεν υπάρχουν ακριβείς αριθμοί. Ο κυπριακός τύπος και οι πολιτευτές [...] υπολόγιζαν τους εθελοντές σε 2500 – 4000 και μάλιστα αυτοί οι αριθμοί αναφέρονταν αρχικά μόνο στους εθελοντές του ελληνοτουρκικού πολέμου. Αλλά και μετά τη λήξη του δεύτερου βαλκανικού πολέμου, οι εθελοντές υπολογίζονταν («κατά τους μετριώτερους υπολογισμούς»), «εις τρισχίλια περίπου τέκνα». Ο αριθμός των 3000 εθελοντών επικράτησε τελικά, αν και οι εφημερίδες απέφευγαν πια να ορίζουν συγκεκριμένα το αριθμητικό πλήθος των Κυπρίων στρατιωτών, επιμένοντας όμως στην επισήμανση ότι «κατά τον προηγηθέντα διττόν πόλεμον δεν εγένετο συστηματική στρατολογία εθελοντών, ένεκα των επιμόνων αρνήσεων της ελληνικής Κυβερνήσεως, εξεβίασαν δε την παραδοχήν και κατάταξιν αυτών εις τον ελληνικόν στρατόν οι αυθορμήτως και αποφασιστικώς απελθόντες εις Αθήνας Κύπριοι εθελονταί».

[Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 227].

11. Αριθμητικά δεδομένα για το σύνολο των κυπριακών εράνων κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων

Το συνολικό ποσό που στάλθηκε από την Κύπρο στην Αθήνα κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων [...] υπολογιζόταν από τους τελευταίους μήνες του 1912 από τις κυπριακές εφημερίδες στο ύψος των £ 10 000. [...]. Το ποσό των £ 10 000 υιοθετήθηκε από τον Νοέμβριο του 1912, και από τους ανταποκριτές αγγλικών εφημερίδων στην Κύπρο. Στους μήνες που ακολούθησαν, άλλοι υπολόγισαν το σύνολο των εισφορών της Κύπρου σε £ 20 000. Στο τεύχος “Εισφοραί των απανταχού ομογενών...”, Αθήνα 1916, που είναι η μόνη επίσημη καταγραφή των εισφορών που έφθασαν στα πρωθυπουργικά γραφεία κατά τη διάρκεια του πολέμου, απ’ όλα τα μέρη του κόσμου, υπάρχουν κυπριακές εισφορές ύψους, σύμφωνα με τους υπολογισμούς μας, 348 163 δραχμών (περίπου £ 13 926). [...]. Το συνολικό ποσό των εισφορών από την Κύπρο κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων του 1912-1913 πρέπει να υπολογίζεται τουλάχιστον γύρω στις 4000 δρ. (£ 16 000).

[Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 149].

12. Επιστολή Κύπριου χωρικού προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο με αντικείμενο το ποσό της εισφοράς του στον εθνικό έρανο για τους Βαλκανικούς Πολέμους

Στα αρχεία του Κράτους στην Αθήνα έχουν εντοπισθεί 91 επιστολές από όλη την Κύπρο οι οποίες συνόδευαν αποστολή εισφορών κατά τα έτη 1912 - 1913. Οι επιστολές απευθύνονται στον Ελευθέριο Βενιζέλο. Ως η πιο αυθεντική και αντιπροσωπευτική απεικόνιση του λαϊκού αισθήματος μπορεί να θεωρηθεί η ανορθόγραφη επιστολή του χωρικού από την Κλήρου Χρήστου Χρυσαφιάδη, ημερομηνίας 27 Φεβρουαρίου 1913, η οποία συνόδευε την προσωπική του εισφορά, ύψους τριών λιρών:

Εξοχώτατον προθυπουργόν της Ελλάδος, Εις Αθήνας

Εγώ ο ταπεινός δούλος και υπίκουος Έλλην, Χρύστος Κ. Χρησαφιάδης εκ του χωριού Κλήρου της επαρκίας Λευκοσίας εξ'όλης μου ψηγής και ευχαριστίσεος στέλλω διά μέσον Τραπέζης Αθηνών εκ μέρους μου και ατομικές μου τρης, Αριθμός 3, λήρας Ανκλίας διά τον Εριθρόν Σταβρόν. Γονίκλητος παρακαλώ την υμετέραν εξοχώτιταν όπος τα δεχτοί διότι Αυτόν το μηδαμηνόν ποσόν ειδοίναμην να στείλω. Παρακαλώ χαράξατέ με δύο λέξης της παραλαβής δια να ειδούν και ειχοργιανί μου να συνκοινηθούν να στείλουν και εκοίνη.

Ασπάζομαι την δεξιάν της υμετέρας εξοχώτιτος ,

Ταπινός δούλος και υπίκουος

Χρύστος Κ. Χρησαφιάδης».

Πέτρος Παπαπολυβίου, Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού, Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 1997, σ. 113].

13. Οι εδαφικές διεκδικήσεις των Βαλκανικών Κρατών λίγο πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους

